

POUDEROYEN, BIOLOOG EN KUNSTENAAR, 1902 - 1977

door

J.G.J. Kuiper

La vérité d'un homme
c'est d'abord ce qu'il
cache.

(Malraux: Antimémoires)

Louis Pieter Pouderoyen kende ik sinds de oprichting der Vereniging, doch ons contact was jaren lang oppervlakkig en beperkte zich tot de gebruikelijke vluchtige gesprekken tijdens vergaderingen en excursies. Eerst toen wij ruim tien jaar later tot enige briefwisseling overgingen, kreeg deze, in zekere zin bijzondere persoonlijkheid voor mij scherpere contouren. Mijn kijk op hem vond bevestiging in hetgeen ons medelid Nieuwenhuis mij uit eigen ervaring vertelde en waarvoor ik hem hierbij graag mijn hartelijke dank betuig. De Heer Nieuwenhuis kende Pouderoyen in Rotterdam van nabij. Hij zocht hem vroeger vaak in het middaguur in het museum op en kreeg dan bij stukjes en beetjes het niet altijd opwekkende levensverhaal van Pouderoyen te horen.

Loe, zoals hij in engere kring genoemd werd, of Poe, zoals hij joviaal in de Rotterdamse werkgroep heette, was een gevoelig mens. Hij was vriendelijk in de omgang, trouwhartig tegenover zijn weinige vrienden, vaak ook moeilijk, vooral voor zich zelf. Hij was in zijn optreden bescheiden, ernstig en beheerst. Ik kon mij hem niet echt uitgelaten voorstellen. Hij sprak, ook als hij innerlijk bewogen was, nauwelijks met stemverheffing. Zijn taalgebruik was beschaafd. Maar zijn rustig uiterlijk verborg een psychisch trauma, dat zijn houding tegenover de buitenwereld bepaalde. Hij leed onder de dwangvoorstelling, dat zijn physionomie niet door de Natuur begenadigd zou zijn, al kon hij op sterke momenten die gevoelens met een onverwachts cynische zelfspot in toom houden. Hem liet de gedachte niet los, dat het noodlot speciaal aan Loe Pouderoyen dacht, als er klappen uitgedeeld moesten worden. "Waarom juist ik het altijd weer beroerd moet hebben en dat juist ik het altijd maar weer moet treffen, als er iets bijzonders aan de hand is" schreef hij in 1950, en even verder: "Het is bij mij altijd één stap naar boven en vijftig naar beneden en waarom en waarom steeds weer". Op school werd Loe, naar hij zelf zei, door zijn klasgenoten veel geplaagd om zijn uiterlijk, en in de

oorlog is hem, volgens zijn zeggen, meermalen de toegang tot horecabedrijven geweigerd wegens zijn enigszins joods voorkomen.

Ik herinner mij een onbelangrijke gebeurtenis, dertig jaar geleden. De Vereniging maakte een excursie naar Bemelen in Zuid-Limburg. Zoals zo vaak bij dergelijke gelegenheden, nam ik enkele foto's. Ook een van Loe van opzij, terwijl hij gebukt door het gras liep, naarstig spiedend naar kleine *Helicella*'s op halmen. Het was een doodgewoon kiekje, eigenlijk op te grote afstand genomen. Voor de aardigheid stuurde ik hem later enige afdrukjes toe. Zijn reactie verwonderde mij. Hij dankte weliswaar voor de geste, maar liet toch duidelijk weten, dat hij niet gesteld was op een, zoals hij dat noemde, "conterfeitsel" van zich zelf. Hij schreef: "Ik vind het onpleizierig, als ze later van je zeggen: wat is dat toch een monster geweest. Daarom hoop ik, dat je geen afdrukken aan anderen hebt uitgedeeld en zou ik het zeer appreciëren, wanneer je alle afdrukken en het negatief vernietigde. Laat als 't je blijft, geen foto's na mijn dood van mij overblijven".

Dit antinarcisme uitte zich zelfs nu en dan als hij over zijn eigen geesteskinderen, zijn malacologische publicaties, sprak. Op neerslachtige ogenblikken wilde hij het liefst, dat zij in de mist der vergetelheid zouden verdwijnen. In dien zin heeft hij zich herhaaldelijk uitgedrukt.

Zijn wens eerbiedigend, zal dit "in memoriam" niet met een "conterfeitsel" van Pouderoyen verlucht zijn. Het is echter onmogelijk in deze tijd de fotograaf altijd en overal te ontlopen. Dat heeft ook Loe ondervonden. Er bestaan nog verscheidene foto's van hem. Zo is er een grote groepsfoto van de deelnemers aan het internationale malacologencongres, dat in 1959 in Amsterdam gehouden werd en dat historisch belangrijk was omdat het de stoot tot de oprichting van de Europese Malacologische Unie heeft gegeven. Daar staat Loe, in de voorste rij, in het midden, heel protocollair naast de Voorzitter, zijn strakke blik gevangen in de lens. Niet als gewoon lid staat hij daar, doch als Vice-voorzitter der Nederlandse Malacologische Vereniging, een waardigheid waaraan hij bijzonder gehecht was.

Als mede-oprichter der Vereniging beschouwde hij zijn permanent geworden vice-voorzitterschap, waaraan overigens niemand dacht te tornen, als een onvervreemdbaar recht. Vierendertig jaar lang heeft hij die functie bekleed en die toestand zou zeker nog langer geduurd hebben als Loe iets meer begrip voor de dwingende noodzaak van en-

kele vernieuwingen in het Bestuur had kunnen opbrengen. In 1968 schreef hij mij: "Een Bestuur werkt het best wanneer het oude rotten in het vak zijn". En verder: "Verschillende functies zijn te ingewikkeld om er steeds een ander voor te hebben. Een ervaring van jaren is nodig. Een jarenlang doorgevoerde doorstroming zou een hele vereniging van betweters kweken. Juist de grote vooruitgang en groei hebben we gehad in de achter ons liggende tijd van rust met een standvastig en eensgezind bestuur".

Ik wil graag aannemen, dat Loe oprecht geloofde in zijn onvervangbaarheid en die van zijn naaste vriend Arends in het Bestuur, maar de keerzijde van deze overtuiging was een gebrek aan vertrouwen in de capaciteiten en de dynamiek van de jongere generatie in de Vereniging. Loe liep achter op zijn tijd. Zijn brief was een reactie op mijn ingezonden stuk over "Doorstroming contra stabiliteit in het Bestuur" in het C.B. (126: 1343). Loe was gegriefd door het voorstel; hij voelde de kritiek als een verholen aanval op zijn persoon. Hij schreef: "Ik beschouw dit als een onherstelbare belediging, een persoonlijke aantasting van mijn eer en waardigheid".- Nog vóór de bestuursverkiezing plaats vond, zegde hij zijn lidmaatschap op en trok hij zich volkomen uit de malacologische wereld terug. Verbitterd klaagde hij: "Inderdaad heb ik spijt, dat ik als enige nog overgebleven actieve oprichter nu mijn werk vernietigd zie. Ik heb er indertijd het meeste aan gedaan bij de oprichting, zelfs de naam is van mij afkomstig. Mijn levenswerk voor zover het de Malacologische Vereniging betreft, is door deze bemoeizucht totaal vernietigd. Ik verwacht hierop noch antwoord noch commentaar".

Als nuchter waarnemer kon men slechts verwonderd zijn over zo veel onvermogen tot relativeren (zie voetnoot 1).

Loe heeft, vond hij zelf, geen gelukkige jeugd gehad. Thuis heersten strenge regels met ouderwetse taboe's. Als kind al was hij een zware asthmapatiënt. Deze ziekte, waarvan hij nimmer genezen is, heeft een geregelde schoolgang verhinderd en zou er ook de oorzaak van geweest zijn, dat hij zijn gymnasiumopleiding voortijdig heeft moeten afbreken. Des te bewonderenswaardiger is het, dat hij toch doorzette en in 1934 de acte M.O. biologie behaalde, waarna de leraarscarrière voor hem openstond. De aantrekkelijke vacatures waren echter zeldzaam. Het was de tijd van de lange, uitzichtloze economische crisis van voor de tweede wereldoorlog. Er was malaise

in de industrie en in de cultures van Indië wat zijn sombere terugslag had in Nederland. Talloze afgestudeerden waren werkeloos. Ingenieurs namen genoegen met een baan als tramconducteur en volwaardige onderwijzers werkten jaren lang voor f 25,- per maand als kwekeling-met-acte in de hoop, dat zij zodoende op de duur voor een vaste aanstelling in aanmerking zouden komen. Veel sociale voorzieningen van nu bestonden toen nog niet. Loe moet daarom wel blij geweest zijn met zijn tewerkstelling in 1935 op 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden met een tegemoetkoming van de Stichting tot Verruiming van Werkgelegenheid voor Academisch Gevormden. Ook gaf hij een tijd lang enige uren per week les in plant- en dierkunde aan een particuliere school voor bijzonder onderwijs aan de Matheneserlaan in Rotterdam. Maar zijn eerste echte benoeming kwam pas na de oorlog, in 1948, toen hij leraar biologie aan het Gemeentelijk Gymnasium te Dordrecht werd. Hij was toen 46 jaar oud. In 1955 volgde een aanstelling aan het Thorbecke-lyceum te Arnhem.

Als bioloog had Loe het benijdenswaardige voordeel een begaafd tekenaar te zijn. Het leek echter of hij zich van deze vrij zeldzame combinatie van kwaliteiten niet volledig bewust was, en men ontkomt niet aan de indruk, dat een benauwende levensbeschouwing een volledige ontplooiing van zijn gaven in de weg stond. Zijn wetenschappelijke publicaties zijn aan de vingers van één hand te tellen.

Voor de N.M.V. ligt zijn grote verdienste in het illustratieve werk voor de "fossielenatlas". Van 1954 tot 1964 vervaardigde hij hiervoor een twintigtal platen ter illustratie van de door C.O. van Regteren Altena, A. Bloklander en henzelf geredigeerde teksten en tabellen. Met grote nauwgezetheid en toewijding heeft hij zich van deze taak gekweten. Er is wel eens opgemerkt, dat Loe bij gebrek aan gave schelpen soms imaginaire exemplaren afbeeldde, bij voorbeeld de top van de ene op de winding van de andere schelp, doch mijns inziens hoeft dit geen bezwaar te zijn wanneer het niet om de illustratie van typen gaat. Wie zelf wel eens geprobeerd heeft schelpen natuurgelukkig af te beelden, beseft pas hoeveel technische vaardigheid, geduld en tijd er nodig zijn en hoe scherp men moet kunnen waarnemen om aan de eisen van een wetenschappelijke verhandeling te voldoen. Loe bezat die gaven. De vele gebruikers van de "fossielenatlas" zullen hem voor zijn belangrijk aandeel in deze moeilijke materie altijd dankbaar zijn.

Hoe heeft Loe zich de technische vaardigheid verworven? Nieuwenhuis schreef mij hierover: "Het is mij niet bekend waar hij zijn leerschool heeft gehad. Vermoedelijk was het een aangeboren gave. Hij maakte prachtig gekleurde tekeningen van alle Nederlandse land-slakken in het museum. Die werden bij elke soort geplaatst. In het bijzonder voor de kleine soorten was dat heel nuttig. Het waren eigenlijk kleine aquarellen. Ik heb hem wel eens bezig gezien. Hij maakte een schets met potlood en werkte deze uit met waterverf. Hij werkte hoofdzakelijk met heel fijne penselen. Andere onderwerpen dan schelpen heb ik nooit bij hem gezien. Hij deed heel lang over een afbeelding. De moeilijkheid was, zei hij, dat hij alleen kon werken bij een speciale lichtinval en bij temperaturen hoger dan 25⁰ C."

Deze natuurkundige voorwaarden werden blijkbaar steeds zeldzamer op de breedtegraad van Hillegersberg, zijn woonplaats, met het voor Basteria desastreuze gevolg, dat de afbeeldingen met steeds groter vertraging bij de redactie binnen kwamen. In de ledenvergaderingen werd gemopperd over het uitblijven van de vervolgdeeltjes der fossielenatlas. In 1966 werd daarom met Loe's instemming zijn plaats als illustrator der fossielenatlas ingenomen door ons medelid Van der Slik, die tot ieders opluchting getoond heeft ook bij lagere temperaturen fraai tekenwerk te kunnen afleveren.

Loe was, dat valt niet te ontkennen, gehecht aan de Vereniging. Haar wel en wee lagen hem na aan het hart. Hij was een trouw bezoeker van vergaderingen en gaf, wanneer zulks te pas kwam, bedaard zijn visie op problemen. Doch de eerlijkheid gebiedt, ook op een merkwaardige tegenstrijdigheid in zijn houding te wijzen, namelijk zijn halsstarrige weigering om aan de uitbouw van het Correspondentieblad, welks nut als contactorgaan hij overigens volmondig erkende, bij te dragen. De oorzaak van deze negatieve houding ligt ver terug in de tijd en wortelt in Loe's lichtgeraaktheid. Bezield met goede voornemens heeft hij aan de redactie van de eerste nummers van het C.B., dat toen nog door de secretaris verzorgd werd, meegewerkt. In het tweede nummer (febr. 1935) verscheen een artikel van zijn hand onder de titel "De verspreiding der dieren en der mollusken in het bijzonder". Het begint met een inleiding. De tekst hiervan is een mengeling van lyriek en bespiegeling, soms enigszins rhetorisch van stijl. Volzinnen als deze zijn tekenend voor Loe: "Een bioloog moet dan ook vooral niet oppervlakkig zijn en te-

vreden met reeds verkregen resultaten. Neen, we moeten dieper en dieper, verder naar het ware wezen der dingen, naar de innerlijke roerselen der natuur, om die aan anderen te kunnen mededelen, om dit op de ware wijze te populariseren. Hierin komt de kunstenaar overeen met de bioloog, volgens mijn eigen ervaringen opgedaan in beide vakken. Beiden, de bioloog en de kunstenaar, beleven schoonheid aan de natuur. De een wordt gedwongen om dat weer te geven, de andere om het te onderzoeken en dan weer de vreugde te beleven aan de schoonheid van de samenstelling ervan. Dat nu brengt de natuur wel zeer in het oog lopend naar voren, ik zou haast zeggen, dat het dit op de meest onbescheiden manier aan ons opdringt". - En zo gaat hij voort. Mooie gedachten, maar men kan zich afvragen, waar hij daarmee naar toe wil in een verhandeling over zoögeografie. Wij zullen het nooit weten, want na het tweede deel der inleiding (juli 1935) volgde niets meer. Toen ik veel later aan Loe vroeg, waarom hij dat artikel had afgebroken, antwoordde hij, dat iemand in het Bestuur er een schampere opmerking over gemaakt had en dat hij daarom besloten had nooit meer iets in het C.B. te zetten. Zijn stem klonk vastberaden. Loe heeft zich inderdaad aan zijn woord gehouden. Hij beschouwde die houding, geloof ik, als een uiting van karaktervastheid; de negativistische zijde ervan ontging hem.

Wegens een geschil met de voorzitter over prioriteit van plaatsing van een artikeltje van zijn hand, waarin het gelijk wel aan zijn kant was, weigerde hij ook jaren lang in Basteria te publiceren.

Loe werd geboren op 8 juli 1902 te Rotterdam, waar zijn vader een fabriek van pakkisten had. Tegenslag noopte Pouderoyen senior het bedrijf te sluiten. Hij begon toen een architectenbureau, waarin Loe's broer later als compagnon werd opgenomen. Woonhuis annex bureau waren gevestigd aan de Straatweg te Hillegersberg. Het was daar, dat in 1948, op initiatief van de van energie bruisende concholoog Voorwinde de Rotterdamse werkgroep voor het eerst bijeen kwam (zie voetnoot 2).

De Rotterdammers hebben, met Loe in hun midden, heel wat nuttige uren van determinatie en gedachtenwisseling beleefd. Onbewust zorgde Loe, die tegenover amateurs graag met waardigheid en gewichtigheid zijn rol van vakman speelde, daarbij voor een komische noot. "Ik herinner mij," aldus een Rotterdammer, "dat een of andere landslak, ik geloof Vitrina diaphana door hem en Arends na veertig jaar heront-

dekt was. Poe liet ons een buis met wel 100 stuks zien en natuurlijk vroegen wij of we er een konden krijgen. Maar neen, dat ging niet, zei hij, ze waren uitsluitend bestemd voor de prominenten van de wetenschap."- Begrijpelijkerwijs waren de aanwezigen bij zulk zwaar geschut even stil. Zij zijn er nooit achter gekomen, wie die prominenten wel waren.

Een keer zou de Rotterdamse groep een excursie naar Antwerpen maken om fossielen in een of ander groeve te gaan zoeken. Op het station van Rotterdam trof men Pouderoyen die niet van de partij was, doch die op dezelfde trein wachtte om naar zijn gymnasium in Dordrecht te gaan. De deelnemers, die zich, met het vooruitzicht van modderig werk in de groeve, weinig formeel uitgedost hadden, gingen in een kring om de met zorg geklede Pouderoyen staan om een gezellig praatje te maken. Die entourage bracht Loe in zijn rol van die dag zichtbaar van zijn stuk en van zijn verbijsterd gezicht kon men lezen: stel, dat een collega of een Dordtse gymnasiast mij hier temidden van deze landlopers zou zien!- Hij wist dan ook niet, hoe vlug hij in het eersteklas compartiment moest vluchten ...

Enkele jaren nadat Loe zijn biologische studie beëindigd had, werd hij benoemd tot assistent conservator op het Natuurhistorische Museum van Rotterdam, dat toen nog tegenover het Museum Boymans gehuisvest was. Het museum had, behalve een conservator, ook nog een suppoost. Van Campenhout heette hij. Hij was een gepensioneerd oppasser zeeleeuwen van Diergaarde Blijdorp. Van Campenhout had geen salaris, doch woonde kosteloos in het museumgebouw, waarvoor hij als tegenprestatie toezicht hield, schoon maakte, kaartjes verkocht en praatjes met bezoekers maakte. Pouderoyen's introductie van Van Campenhout bij bezoekers werd strijk en zet vergezeld van de stereotype commentaar: "Dat is de man die alles weet en die goedkoper is dan ik," waaruit wel blijkt, dat Loe zijn museumbaan niet als een vetpot beschouwde. Het was dan ook stellig veeleer een morele dan een financiële klap voor Loe, toen hem begin 1950 zijn ontslag werd aangezegd. Hij schreef mij: "Het valt mij niet mee, na bijna 12½ jaar, het museum te moeten verlaten, maar de financiële toestand is, nu het gemeentebestuur geweigerd heeft het museum over te nemen en dat naar de toekomst heeft verschoven, zo precair, dat het, zonder mij, slechts voor 1950 gedekt is. Nu is er wel aan de gemeente een subsidie gevraagd, maar dat is al een half jaar geleden en dus ook

dubieus. Wanneer het mislukt, moet het museum waarschijnlijk in 1951 opgeruimd worden. Wij hebben weer het merkwaardige feit, dat de overheid van Rotterdam, zoals gewoonlijk en voor de zoveelste maal, blijkt geeft geen cent om cultuur te geven."- En verder: "Het feit ook, dat ik nu de wetenschap vaarwel moet zeggen en alleen leraar ben, voel ik als een morele vernedering". In de veronderstelling, dat het Rotterdamse museum nimmer de pretentie had een brandpunt van wetenschapsbeoefening te zijn, antwoordde ik aan Loe, dat ik niet begreep, waarom het leraarschap een eigen wetenschappelijke werkzaamheid zou uitsluiten. Maar Loe kwam er niet op terug. Het was een zijner typische reacties, zich in een verongelijkt stilzwijgen terug te trekken, wanneer men zijn zienswijze niet deelde. Bij zijn vertrek uit het museum zegde hij uit protest al zijn lidmaatschappen op natuurhistorisch gebied te Rotterdam op, enkel en alleen omdat hij degenen die in het museumbestuur zaten en ook lid van die verenigingen waren, voortaan volslagen wilde negeeren.

De legendarische ruiter baron von Münchhausen trok zichzelf aan zijn haren uit het moeras waarin hij met paard en al weggezakt was. Maar in Loe's aderen vloede geen huzarenbloed. In tijden van tegenspoed zonk hij, als niet een ander met bemoedigende woorden de reddende hand bood, nog dieper in het moeras weg. Het moet dan ook voor deze vereenzamende, kwetsbare natuur een ongekende wending in zijn leven betekend hebben, toen hij op rijpere leeftijd het geluk had, voortaan lief en leed met een echtvriendin, Wilhelmina Jacoba Mast, die hij in de kring van zijn rector te Dordrecht had leren kennen, te kunnen delen. De Rotterdamse werkgroep toog eendrachtig en in de beste stemming naar het stadhuis van Hillegersberg. En voor het laatst zorgde Loe, die nu Rotterdam ging verlaten, zoals steeds ongewild, voor een komische noot. De schelpenmannen hadden achterin de trouwzaal plaats genomen en keken tegen de hoge rugleuning van de fauteuils aan, waarin het bruidspaar reeds had plaats genomen. Opeens was er een vrolijke deining onder hen: waar is Poe? Wat nu? Trouwt de bruid met de handschoen? - Neen, dat bleek niet het geval te zijn, maar Poe, die niet hoog van postuur was, ging geheel schuil achter de rugleuning, waardoor van achteren alleen zijn kaarsrecht zittende bruid te zien was. Trots als een pauw leidde Poe, na de huwelijksvoltrekking, zijn vrouw uit het stadhuis. Het echtpaar koos domicilie in Oosterbeek, waar zij een eigen woning had. Mevrouw

Pouderoyen werd huisgenoot-lid der Vereniging en bleef dit tot 1968, het jaar waarin Loe beider lidmaatschappen beëindigde.

Alleen zij, die Loe persoonlijk gekend hebben, kunnen vermoeden hoe zwaar voor hem het verlies geweest moet zijn, toen zijn vrouw op 6 april 1977 overleed. Loe overleefde haar maar enkele maanden. Op 19 augustus gaf hij, 75 jaar oud, zelf de geest. Hij werd op 23 augustus begraven te Oosterbeek.

voetnoot 1 Indertijd had ik, ter voorbereiding van mijn artikeltje "Vijftien jaren Malacologische Vereniging" (C.B. 32:224, 1949) alle toen beschikbare documenten, met name brieven en notulen, gelezen. Dat Pouderoyen een verhoudingsgewijs groter aandeel in de voorbereidingen tot oprichting der Vereniging gehad zou hebben dan de andere mede-oprichters, kan ik noch bevestigen, noch weerleggen. Het zelfde geldt ten aanzien van L's opmerking over zijn vaderschap van de naam der Vereniging.

voetnoot 2. Jacques Voorwinde (C.B. 41: 357, 1951) had een bloeiende dameskapsalon in Rotterdam. Hij was, zegt de legende, zo bezeten van schelpen, dat hij zijn klanten wel eens vergat, zodra er een conchogloog op bezoek kwam. Geleidelijk aan bleven de klanten weg, wat natuurlijk wel vervelend was. Geen nood echter, Voorwinde vulde de ledige tijd van zijn kapsters nuttig, door haar zijn voorraden gruis van het strand te laten uitzoeken ... Wat er waar van is, weet ik niet. In elk geval emigreerde hij in 1950 naar Australië. Daar is hij er kennelijk in geslaagd de kapkunst en de schelpenkunde in harmonie te laten leven. Jaren later namelijk ontmoette ik in Parijs de vrouw van een diplomaat, die, toen zij hoorde dat ik "aan schelpen deed", geamuseerd vertelde, dat zij in Sydney een prima kapper had, die enorm veel over de schelpen van de Barrièrerif wist te vertellen! Als Voorwinde, die nog steeds lid der N.M.V. is, deze regels leest, hoop ik, dat hij de verleiding niet zal kunnen weerstaan, weer eens iets in het C.B. te schrijven. De oude garde mist de gangmaker nog steeds.

J.G.J.K.